

PICTORUL ALEXANDRU GRIGOROVICI (1892-1916). O JERTFĂ ÎN „RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A PATRIEI”¹

Virginia VASILOVICI*

În toamna anului 1916, în vâltoarea primului război mondial, alături de mulți eroi ai patriei noastre, a căzut la datorie pictorul Alexandru Grigorovici, în vârstă de 24 de ani. Apariția acestui talent în cadrul școlii ieșene trezise de la început interesul profesorilor, însoțită de admirația aproape unanimă a colegilor care-i recunoșteau însușirile deosebite. În mișcarea coloristică românească i se întrededa un viitor strălucit, dar, din nefericire, a trăit extrem de puțin. Opera lui, risipită darnic prin câteva familii, a rămas chiar de la început pierdută pentru marele public. În vechea Pinacotecă a Iașului nu s-a păstrat nici o lucrare, ca mărturie despre truda acestui înzestrat ucenic al școlii locale. Referințe sporadice ale unor profesori, foști colegi de studiu, aduceau, din când în când, în atenția noii generații de elevi, amintirea exemplară a numelui lui Grigorovici, fără a o asocia însă cu prezentarea vreunei lucrări. Unii dintre noi l-am reținut.

Frumoase calificative zălogite în foi matricole, premii și distincții, aprecieri din presa vremii pe marginea câtorva expoziții, amintiri ale unor rude și cunoscuți, toate acestea alăturate la grupul de lucrări – picturi și desene – descoperite de muzeul nostru în ultima perioadă, ne ajută să reconstituim profilul unui om și al unui artist. Marele pictor și critic literar Nicolae Tonitza publica în cotidianul „Presa”, la trei ani după dispariția lui Alexandru Grigorovici, un impresionant articol evocator al personalității acestuia². Rândurile lui Tonitza, care ar merita, prin actualitatea lor, să fie citate aproape în întregime, cuprind în partea introductivă un tăios rechizitoriu la adresa conducătorilor din trecut, care „au aruncat în iadul tranșeeilor, pentru a fi exterminate, valorile neamului nostru, așa de rare și care, pentru binele general, trebuiau puse la adăpostul cuvenit. Alexandru Grigorovici, ca și alți artiști, putea să fie cruțat”³. Cunoscându-l îndeaproape, Tonitza a perceput capacitatea acestui talent, i-a intuit profund frumoasele-i posibilități, înregistrând dispariția lui ca o pierdere pentru pictura românească. „Grație sensibilității ochiului său extrem de fin și echilibrului sufletesc așa de pronunțat la el, Grigorovici ne-ar fi dat cu timpul lucrări de o mare valoare picturală, ce l-ar fi așezat, ca o personalitate bine definită, alături de cei câțiva maestri ai culoarei din România”⁴.

---

* Virginia Vasilovici a fost șefa Muzeului de Artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași.

¹ Această comunicare a fost susținută la Sesiunea Muzeelor de Artă, București, 1966.

² Nicolae Tonitza, *Pictorul Grigorovici*, în „Presa”, 23 februarie 1919.

³ *Ibidem*.

⁴ Data nașterii pictorului Alexandru Grigorovici, menționat în certificatul de absolvire, din 22. II. 1913, vezi DJANI, Fond 183, ds. 8/1912-1913.

Alexandru Grigorovici s-a născut în 5 iunie 1894 la Iași, dintr-o familie de juriști, moștenind mai ales de la mama sa puternica-i personalitate artistică⁵. După absolvirea a patru clase gimnaziale, ferm hotărât să urmeze pictura, s-a înscris, în toamna anului 1907, la Școala de Arte Frumoase⁶, sub direcția lui Emanoil Bardasare. În timpul studiilor, Grigorovici a fost coleg cu sculptorul Richard Hette și cu pictorul Otto Briese, de care îl lega o trainică prietenie, bazată pe aceleași concepție despre viață și muncă. El a mai avut colegi pe Ion Cosmovici, Nutzi Acontz și Roman Simionescu, ce îi vor arăta, de asemenea, multă prețuire. Generația lor se succede după cea a lui Tonitza, Ștefan Dimitrescu și Chipăruș, făcând puntea de legătură spre o altă serie de elevi remarcabili: Băeșu, Arnold, Bălțatu, Onofrei.

La început, formația lui Grigorovici în școală se împlinește după tipicul academist, prin intermediul profesorilor Costin, Bardasare, Artachino, Gh. Popovici, cu o mai pronunțată înrăurire din partea ultimilor doi, care manifestau tendințe înnoitoare în arta lor. Contactul cu tablourile valoroase din galeria Pinacotecii, nu ne îndoim că va fi constituit o supremă lecție pentru un vizitator dotat cu ascuțit spirit de observație, cum era Grigorovici. Aici s-a stabilit prima cunoștință cu picturile lui Nicolae Grigorescu și cu pânzele străine din școala lui Veronese, Van Dyck, Murillo, spre care se îndreaptă preferințele lui. Un „Studiu” de școală pe care am avut ocazia să-l cercetăm, are ca punct de plecare chiar tabloul lui Murillo din muzeul ieșean, „Fecioara în extaz”, pe care interpretul îl transpune într-o manieră liberă, originală.

Evoluția lui este rapidă, mergând pe drumul unei evidente diferențieri de restul colegilor. „Se vorbea de el ca despre un talent puțin obișnuit”, ne informează pictorul Bălțatu, venit la învățătură în anul în care Grigorovici tocmai își termina studiile. Picta cu o extremă ușurință, trezind atenția și poate chiar invidia unor profesori care, deși cu experiență, se simțeau depășiți⁷. Certificatul de aptitudini, obținut în 1913⁸, după cinci ani de studii, totalizează calificative din cele mai bune la probele practice, foarte asemănătoare cu notațiile consemnate în certificatul de absolvire al lui Tonitza, eliberat cam în aceeași perioadă⁹. În ultimul an de învățătură, Grigorovici este onorat cu unica bursă a Primăriei Iași, rezervată celui mai merituos student al Școlii de Arte. De asemenea, îl găsim participând în 1909¹⁰ și 1910¹¹, la concursurile pentru premiul Academiei Române „Ioan Lecomte du Noüy”, obținând premiul I, cu pseudonimul Leandru (la probe de desen după model antic și desen după natură). După absolvirea Școlii, Grigorovici mai urmează încă un an, 1913-1914, studii pregătitoare în vederea obținerii diplomei, cu năzuința, rămasă neîmplinită, de a merge la perfecționare în străinătate, în primul rând în Italia. Nu-l mai despărțeau decât doi ani de plecarea pe front, timp în care pictorul nu are parte de o desfășurare continuă a procesului de creație. Recrutat pentru serviciul militar, a fost utilizat, la un moment-dat ca desenator de hărți la Marele Stat Major.

⁵ Cererea de înscriere făcută de tată menționează în anexă certificatul de absolvire a patru clase gimnaziale și câteva probe de desen (DJAN-Iași, Fond 183, Dosar 3/1907 sept. 18).

⁶ Informație oferită de colegii artistului, Roman Simionescu și Georgeta Rotică.

⁷ Certificat eliberat în 22.II.1913 (DJANI, Fond 183, Dosar 8/1912-1913).

⁸ DJANI, Fond 183, Dosar 8/ 1912-1913, luna septembrie.

⁹ *Ibidem*, Dosar 5/ 1909, fila 112.

¹⁰ *Ibidem*, Dosar 8/1912-1913, f. 251.

¹¹ Rinaldo, *Expoziția Școlii de Belle Arte*, în „Mișcarea”, 16 iunie 1913.

Deși se afla într-o perioadă frământată, Alexandru Grigorovici nu pierde ocazia de a prezenta lucrări la cele câteva expoziții colective ale artiștilor organizate la Iași (cea din aprilie 1915 și cea din mai 1916). Numele lui, cunoscut încă de la expozițiile școlare, era evidențiat printre primii, cu elogii, în cronicile închinat acestor manifestări. La expoziția din anul 1913, o cronică semnaleză: „Dintre expozanți, dl. Grigorovici stă pe primul plan...”¹². La „Expoziția retrospectivă a Școlii”, din 1915, la care luau parte profesorii, absolvenții și elevii, printre alte aprecieri pe care i le consacră presa apare mențiunea despre „... un puternic talent, căruia publicul i-a arătat recunoștința sa, reținându-i aproape toate lucrările”¹³. În ultima expoziție, cea din 1916, la care și-au dat concursul artiști dintre cei mai însemnați, ziarul „Opinia” sezisa lipsa portretelor lui Grigorovici: „talentul și mijloacele acestuia fiind neîntrecute de camarazii săi”¹⁴. Adusese doar câteva pânze cu flori și fructe, decretate și acestea „incontestat admirabile”.

Alexandru Grigorovici a căzut în luna noiembrie 1916, în luptele de la Călugăreni. Vestea dispariției lui a fost primită de familie în ianuarie 1917. Între efectele pictorului s-au întors de pe front două caiete cu desene și însemnări, a căror urmă s-a pierdut în împrejurările celui de-al doilea război mondial. Șapte ani mai târziu, în amintirea artistului, tatăl, împreună cu frații rămași în viață, au dăruit Școlii de Arte din Iași suma de 30.000 lei, în înscrieri, cu specificarea ca din venitul ei anual să se acorde premiu câte unui elev talentat al Școlii¹⁵. Între beneficiarii acestui premiu, acordat până în anul 1937, se vor număra pictorii Alupi, Agafiței, Cămăruț, Ispir, Gr. Popovici ș.a.

Din activitatea lui Grigorovici ne stau astăzi la îndemână, după primele investigații, mai multe portrete, gen prevalent, câteva studii de nud, peisaje și naturi statice cu flori, circa 25 de piese. Executate în ulei sau în cretă, între anii 1912-1916, lucrările găsesc, chiar dacă nu sunt toate semnificative, permit aprecierea unor trăsături din arta pictorului. Acestea relevă de la bun început un serios și profund observator, capabil să traducă sensibil elementele din realitate. Cu personalitatea puternică a unui talent autentic, Grigorovici irupe din tiparele școlii, însușite inițial foarte bine, după cum probează mai multe lucrări, construite cu perfectă știință a desenului și a perspectivei („Struguri”, „Nud la izvor”, „Portret compozițional de bătrân” etc.). El tinde de la început spre o interpretare liberă, neconstrânsă de formule, care să comunice sincer, spontan, emoții și sentimente. În această privință face parte din prima serie de pictori – vorbim de cei de la Iași - receptivi la lecția lui Nicolae Grigorescu. Notă cu totul meritorie pentru un tânăr educat la școala în care, după cum se știe, trona cu forță academismul. Pe aceeași linie grigoresciană se vor orienta curând peisagiștii Otto Briese, Aurel Băeșu și Adam Bălțatu.

Pronunțatul lirism al lui Grigorovici a fost remarcat de Tonitza, care scria că pictorul acesta „era angajat cu o pasiune fantastică pe drumul artei, dornic să împărtășească semenilor comori imense de frumusețe pe care le stăpâna sufletul său”¹⁶. Artistul își manifesta totdeauna preferința pentru culori potolite, patinate parcă de vreme – gri, roz, verde, măsliniu, brun – respingând acordurile stridente. El era sensibil la jocul valorilor de ton, la

¹² *Expoziția oficială de la Belle Arte*, în „Evenimentul”, 16 iunie 1913.

¹³ Balduin Carli, *Salonul oficial ieșean*, în „Opinia”, 21, 24 și 25 mai 1915.

¹⁴ Premiul Grigorovici (DJANI, Fond 183, Dosar 18/ 1923-1937).

¹⁵ Nicolae Tonitza, *loc. cit.*

¹⁶ *Ibidem.*

degradeul fin al umbrelor, care conferea motivului pictat o atmosferă vibrantă, diafană, plină de poezie (cum se observă în „Portretul unei tinere”, „Trandafiri”, „Crizanteme”, „Efect de seră” ș.a.). În același scop, pictorul așterne culoarea în pete, folosind tușe repezi, uneori largi, alteori mărunte, renunțând la o finisare minuțioasă sau la o delimitare liniară, precisă, a formelor. Capabil să construiască portrete pline de vigoare și forță expresivă („Portretul prietenului Otto Briese”, „Portret de bărbat tânăr”) artistul, aflat la vârsta entuziastei tinereți, este mai înclinat să cânte grația, puritatea și gingășia, atribute specifice adolescenței („Adela”, „Portretul unei colege”, „Sora Edwiga”).

Deși cu unele imperfecțiuni de limbaj, inerente fazei de debut, în care nu se poate vorbi încă de cristalizarea unui stil propriu, lucrările lui Alexandru Grigorovici poartă cu ele amprenta unei simțiri delicate, capabile să capteze într-un anumit fel interesul și să emoționeze. Dintr-o justificată considerație pentru acest ales talent, Nicolae Tonitza recomanda muzeelor de artă din țară și în special Pinacotecii ieșene „să-și procure cele mai bune din lucrările lui Grigorovici, eternizând astfel, în chip oficial, memoria scumpă a acestui tânăr mucenic al artelor românești”.

Nota Redacției:

De la redactarea acestui studiu nu a mai fost publicat un articol special dedicat artistului. Bibliografia referitoare la pictorul Alexandru Grigorovici poate fi completată, însă, cu două medalioane incluse în lucrări mai ample, tipărite în ultimi ani: Liviu Suhar, *Natura moartă în pictura românească*, Editura Tehnopress, Iași, 2005, p. 231-234, Valentin Ciucă, *Un secol de arte frumoase la Iași*, Editura ART XXI, Iași, 2008, p. 69-72.

Painter Alexandru Grigorovici (1894-1916). A Sacrifice in the "Country Unification War" (Abstract)

Alexandru Grigorovici was born on 5 June 1894 in Iasi, from a family of lawyers. He studied at the Academy of Arts in Iași between 1907-1913, where he was a colleague with Richard Hette and Otto Briese. Ever since his academic studies, he was considered endowed with an extraordinary talent (the grades he obtained were comparable to those of Nicolae Tonitza). In the years 1909-1910 he applied for the "Lecomte du Noüy" Award of the Romanian Academy, and obtained the 1st Prize. In 1916, Romania entering the war, the painter was mobilized. For a while he served as a designer by the Grand Staff, where he used to draw various maps. During the same year, he participated in the exhibition of the mobilized artists, organized in the Academy of Arts building. Alexandru Grigorovici died in November 1916 in the battle of Călugăreni (at the age of 24). Thus, the Romanian plastic art lost an artist who could have become a reference name. The works that remained behind him are very few (several portraits, some nude studies, landscapes and static flowers with flowers), about 25 art works in total. Most of them are part of private collections. To his memory, the family donated 30,000 lei to the Academy of Arts (1923) to establish a scholarship for the most meritorious students. Among the beneficiaries of this prize, awarded until 1937, will be the painters Alupi, Agafiței, Camăruț, Ispir, Popovici.

Keywords: *Iași Academy of Arts, portraitist, colorist, World War I, exhibition of artists mobilized*

Fig. 1. Pictorul Alexandru Grigorovici. Fotografie aflată în colecția autoarei

Fig. 2. Trandafiri, 1915, 42,5 x 32,5 cm. Muzeul de Artă Iași

Fig. 3. Casă la țară, 40 x 30 cm. Muzeul de Artă Iași (nr. inv. 1221)

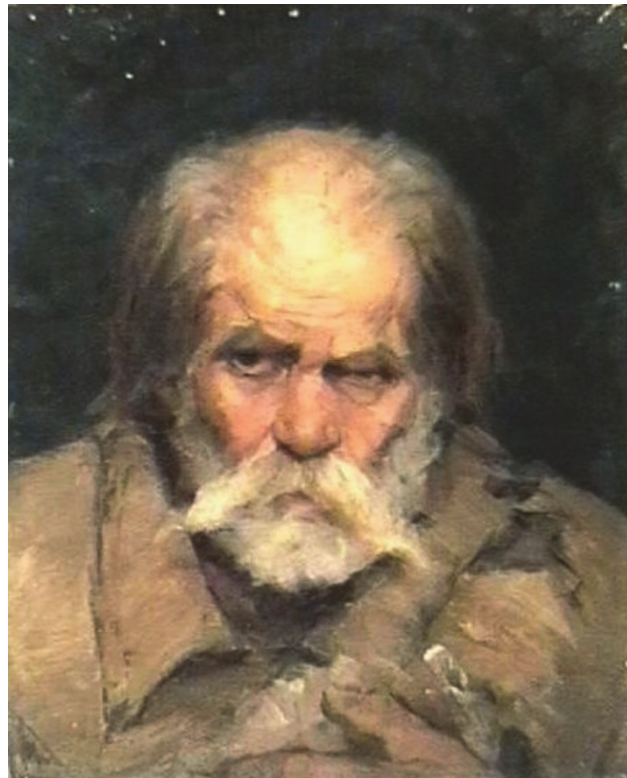

Fig. 4. Bătrân lemnar, 54,4 x 35,5 cm. Muzeul de Artă Iași (nr. inv. 1220)

Fig. 5. Portret de fată. Muzeul de Artă Iași

Fig. 6. Prietenul Otto Briese. Muzeul de Artă Iași